

Geen consensus over consensusdemocratie

Wolter Blankert

Tweede Kamervoorzitter Gerdi Verbeet sprak op de Docentendag inspirerende woorden. Zij deed een dringend beroep op de organisatoren om deze dag volgend jaar in Den Haag te houden, zodat daar het 'Huis van de democratie' gastvrijheid zou kunnen verlenen aan de 'apostelen van de democratie', de docenten Maatschappijleer.

Behalve Kamervoorzitter is Gerdi Verbeet ook grootmoeder. 'We gaan niet stemmen', deelde haar kleinkind haar vanaf de achterbank mee, terwijl zij haar auto over de snelweg stuurde. Die woorden liet zij bezinken om vervolgens met de van haar bekende passie haar eigen grootouders beeldend ten tonele te voeren, hoe die jarenlang hadden gevochten om dat nu zo weinig gekoesterde kiesrecht te verwerven. Het kleinkind op de achterbank liet die woordenstroom op zich inwerken om ten slotte verbaasd te vragen 'Echt waar oma?', met als resultaat dat het kleinkind op zijn beurt zijn ouders van het nut van de stembusgang overtuigde.

Verbeet vertelde deze anekdote om te laten zien dat een klein zetje meestal voldoende is om cynisme te overwinnen. Zij hield een hartstochtelijk betoog tegen dat cynisme; in haar ogen de belangrijkste vorm van ondermijning van de democratie. Om misverstanden uit te sluiten gaf zij er ook een definitie van: 'het ongeloof dat iemand goede bedoelingen kan hebben, de onwil om je eigen daden onder ogen te zien'. Democratie heeft een breed draagvlak nodig, maar de cynicus keert zich ervan

af en wordt zo de parasiet van ons democratisch bestel. Het wezenlijke van de parlementaire democratie is volgens Verbeet het gevecht, maar ook de wil, om er samen uit te komen. Van felle polarisatie leek zij minder gecharmeerd.

De cynicus wordt de parasiet van ons democratisch bestel.

Polderen

Dat gold nog sterker voor de tweede keynote-spreker, Alexander Rinnooy Kan, die is uit de werkgevers is voortgekomen, maar als voorzitter van de Sociaal Economische Raad (SER) de belichaming van het compromis, van de overlegcultuur en van het poldermodel is. Dat poldermodel ligt echter zwaar onder vuur. De grootste regeringspartij van het moment, de VVD, is er nooit de meest fanatieke voorstander van geweest, haar coalitiegenoot, het CDA, natuurlijk wel – maar die partij is zich aan het her-

oriënteren. De gedogende PVV heeft er niets mee op. Stoïcijns negeerde Rinnooy Kan die recente aanvallen op zijn SER. Het zou nog steeds gaan om een belangrijke ontmoetingsplaats tussen werkgevers, werknemers en de onafhankelijke kroonleden, die samen naar harmonie streven. Het is een lichtend voorbeeld voor vrijwel elk buitenland, waar men moeilijk kon begrijpen dat werkgevers en werknemers in goed overleg het gemeenschappelijke belang proberen te dienen door werkbare compromissen na te streven en vriendschappen over en weer niet taboe zijn. Rinnooy Kan hield zijn gehoor voor dat het in het leven altijd gaat om compromissen: met kinderen over het tijdstip van thuiskomen, op het werk over de juiste aanpak en bij het landsbestuur voor oplossingen die op werkelijk draagvlak kunnen rekenen. Het creëren van draagvlak voor het overheidsbeleid is altijd een belangrijke verdienste van onze overlegcultuur geweest en daarin speelde en speelt de SER een hoofdrol. Polderen levert geen stroperigheid op, maar smeerolie om zaken zonder stakingen van de grond te krijgen. De vraag wat de SER nog voor nut heeft als de regering zich niets van de adviezen aantrekt, stelde Rinnooy Kan zich niet. In zijn van het harmonie-model doordrenkte denken past een dergelijke vraag niet.

Consensusdemocratie

Op deze twee oproepen tot consensus en harmonie, sloot de (keuze)lezing van de politicoloog Rudy Andeweg (Universiteit Leiden) naadloos aan. Nederland werd volgens hem altijd gekenmerkt door een consensusdemocratie (poldermodel), waardoor het *Nederlandse model* soms zelfs werd aanbevolen aan andere samenlevingen met verschillende vijandige bevolkingsgroepen (Noord-Ierland, Zuid-Afrika). Die consensusdemocratie beleefde zijn hoogtijdagen in het verzuilde Nederland van de jaren vijftig, waarbij elke groepering (*zuil*) trouw op de eigen politieke partij stemde en die partijen met hun vaste achterban er samen uit dienden te komen. Hierbij was het streven gericht op zo breed mogelijke coalities, waarbinnen iedere deelnemer iets van zijn gading kreeg. Bij benoemingen van burgemeesters en hoge ambtenaren moest elke zuil naar evenredigheid aan zijn

Hans Teunissen (NVLM), Alexander Rinooy Kan (SER), Nico Bloot (IPP) en Tweede Kamervoorzitter Gerdi Verbeet tijdens de Docentendag (foto: Lizzy Kalisvaart)

trekken komen: 'alles naar evenredigheid' gold als een bijna heilig principe. Ook na de afbraak van de zuilen, eind jaren zestig, bleef dit model nog tot op zekere hoogte opgeld doen, om onder *Paars* een nieuw hoogtepunt te bereiken, toen de VVD en de PvdA elkaar in een kabinet vonden. Die vereniging van de uitersten leidde tevens tot de doodsteek van de consensusdemocratie.

Zwevende kiezer

Nu zo duidelijk werd geëtaleerd dat de oude tegenstellingen in rook waren opgegaan, evenals de solidariteit met de eigen zuil, ontstond op de flanken ruimte voor populistische partijen die zich tegen dat hele *verrotte* bestel keerden. Zoals de provincie Limburg in de jaren zeventig van de vorige eeuw veranderde van de regio met het hoogste geboortecijfer van Europa in het gebied met het laagste kindertal, zo onderging Nederland de metamorfose van een land met hondstrouwe kiezers in een land met een in internationaal verband gezien hoog percentage zwevende kiezers. Die kiezers zijn van hun ankers losgeslagen en kunnen zo kortstondig

houvast bij elke partij zoeken. Heel wat kiezers vergeten zelfs op welke partij zij bij de vorige verkiezingen hebben gestemd. De kiezer voelt zich meer en meer aangesproken door partijen met meer extreme standpunten, die liever samenwerken met de meest nabijge geestverwanten dan een zo breed mogelijke coalitie na te streven. De volledig doorgevoerde evenredige vertegenwoordiging, die plaats biedt aan elke groepering – hoe klein ook – stond er in het verleden borg voor dat ook met minderheden rekening werd gehouden. Nu lijkt de tendens steeds meer te worden 'de meerderheid is almachtig'; meer conform het *Angelsak-*

**De consensusdemocratie
lijkt zich niet meer voor
export te lenen, nu de
houdbaarheidsdatum in
eigen land is verlopen.**

sisch model. De consensusdemocratie lijkt zich, nu de houdbaarheidsdatum in eigen land is verlopen, daarmee niet meer voor export te lenen. Overigens blijven er nog restanten genoeg, zo betoogde de spreker. Het is in Nederland nog steeds ongebruikelijk dat ambtenaren bij politieke veranderingen opstappen. Voor heel wat buitenlanders is het onbegrijpelijk dat Mark Rutte raadsadviseurs van PvdA-huize handhaaft.

Kanttekening

De spreker plaatste geen kanttekeningen bij het aan de internationaal befaamde Nederlandse politicoloog Arend Lijphart ontleende begrip *consensusdemocratie* of *pacificatiedemocratie*, hoewel daar toch wel enige aanleiding voor bestaat. De oude socialistische zuil (de SDAP) werd tot 1939 uit de regering geweerd en dat geldt nog steeds voor alle partijen links van de PvdA (ook voor de SP die in 2006 meer zetels behaalde dan de PVV in 2010). In de jaren zeventig van de vorige eeuw predikte Joop den Uyl de polarisatie en dat mondde gedurende lange tijd uit in een oppositierol voor de PvdA, ook als grootste partij. Daardoor steunden de (stabiele) coalities in die jaren soms op een heel krappe meerderheid; ook toen telde dat voor regeren 76 zetels voldoende was. Men moet kortom nog afwachten of de huidige coalitievorming werkelijk zo veel afwijkt van de vroegere. Als die wil via consensus tot een meerderheid te geraken op de loop gaat, krijgt men de Belgische toestand van dit moment (februari 2011), maar daarvan lijkt in Nederland vooralsnog geen sprake. Opmerkelijk blijft dat de oppositiepartijen, die zo fel en principieel tegen de huidige regering waren, hun stemgedrag toch door 'de merites van de regeringsvoorstellen' (Afghanistan bijvoorbeeld) laten bepalen en niet door de eensgezinde wil de regering zo snel mogelijk te wippen. Dat is meer traditionele Nederlandse consensuspolitiek dan *Angelsaksische politiek*. ◀